

ANETA JARZĘBIŃSKA

Uniwersytet Szczeciński

ORCID: 0000-0001-5765-8741

(DOI: 10.17460/PHO_2020.3_4.07)

KSZTAŁCENIE I SZKOLENIE KURSOWE OSÓB OSADZONYCH W LATACH 1999–2020

Celem artykułu jest uzupełnienie luki w stanie wiedzy na temat kształcenia i szkolenia kursowego osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych w kraju. Tytułowe zjawiska nie są novum. Kształcenie ujęte w ramy szkoły przywiesziennej rozpoczęło się w Polsce z dniem 11 listopada 1918 r. (Bugajski, 1929, s. 116). Od tego czasu rozwijało się najpierw w zakresie szkoły podstawowej, potem, od przełomu lat 40. i 50., na poziomie zasadniczym zawodowym, a następnie na szczeblu średnim, w technikach. Od końca lat 90. w strukturze szkolnictwa przywiesziennego przybywało liceów ogólnokształcących (które obecnie są dominującym typem szkoły przywiesziennej). Podobnie rozwijało się szkolenie na kursach zawodowych, czego wskaźnikiem od lat 60. (z wyjątkiem ostatniej dekady XX w.) była duża liczba uczestników tych kursów (3–10 tys. rocznie) ((Helta, Wiczkowski, 1987, s. 98–103; Wołowicz, 1990, s. 387–421; Widelak, 1999, s. 261–288).

Oprócz ponad stuletniej tradycji warto podkreślić rangę kształcenia i szkolenia osadzonych w systemie penitencjarnym, co usankcjonowano w Ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks karny wykonawczy* (Kkw), sytuując oba zjawiska w katalogu środków resocjalizacji penitencjarnej (art. 67 § 3). Biorąc z kolei pod uwagę, że szkolenie osadzonych ma miejsce w większości ze 120 istniejących w Polsce zakładów karnych¹, natomiast kształcenie w ramach szkoły przywiesziennej organizuje 20 zakładów dysponujących corocznie miejscami dla około 1,5 tysiąca słuchaczy, są to również zjawiska powszechne.

Jednocześnie kształcenie i szkolenie zawodowe osób osadzonych należą do działań społecznie potrzebnych. Są one swego rodzaju odpowiedzią na diagnozę osadzonych, z której wynika, że osoby te mają najczęściej niskie

¹ Stan na 31.12.2018 r. (GUS, 2019).

wykształcenie (jak wynika z badań, niemal 2/3 skazanych posiada wykształcenie niższe niż średnie) (Leszko, Iwański, Jarzębińska, 2020), uznawane za czynnik wejścia na drogę przestępczą (Gaberle, 1993, s. 63), nieudanej, powięziennej reintegracji społecznej i zawodowej oraz – w efekcie – powrotności do przestępstwa (Witkowska-Paleń, 2015, s. 185).

Mimo ponad wiekowej tradycji, skali, aktualności i społecznego znaczenia kształcenie i szkolenie zawodowe osób osadzonych należą do zagadnień niedostatecznie rozpoznanych (prawdopodobnie ze względu na specyfikę więzienia jako terenu badań – hermetycznego wobec społeczeństwa, niechętnego do wpuszczania na teren ścisły przedstawicieli innych instytucji, w tym badaczy) (Szczepanik, 2013). Najpełniej opisano rozwój kształcenia i szkolenia zawodowego więźniów w okresie II Rzeczypospolitej (m.in. prace: Bugajskiego, 1929; Wołowicz, 1990; Widelaka, 1999), zdecydowanie mniej jest publikacji w odniesieniu do okresu po 1995 roku (Bogunia, 2009; Jarzębińska, 2017), natomiast brak opracowania uwzględniającego ostatnie lata rozwoju tytułowych zagadnień.

ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE PRZEPROWADZONEGO BADANIA

W badaniu własnym założono poznanie wybranych aspektów kształcenia osób osadzonych, począwszy od roku szkolnego 1999/2000 do połowy roku szkolnego 2019/2020 oraz stanu szkolenia kursowego w zakładach karnych w okresie 1999–2019. Jak już wspomniano, dzieje kształcenia i szkolenia osadzonych w tym okresie sporadycznie były przedmiotem analiz badawczych. O wyborze roku szkolnego 1999/2000 jako daty, od której będą rozpoznawane koleje kształcenia osadzonych, zdecydował ponadto fakt, że z dniem 1 września 1999 r., w konsekwencji reformy oświatowej wprowadzonej ustawą z dnia 25 lipca 1998 r., zapoczątkowano zmiany w sieci szkolnej.

W podjętych badaniach założono rozpoznanie kilku, wzajemnie się dopełniających aspektów problematyki kształcenia i szkolenia osób osadzonych. Sformułowano następujące problemy badawcze:

1. Na jakich podstawach prawnych osadza się aktualnie instytucjonalne kształcenie i szkolenie zawodowe osób osadzonych?

2. Jakie typy szkół i kierunki kształcenia istnieją obecnie w szkołach prowadzonych w zakładach karnych?

3. Jak w latach szkolnych 1999/2000–2018/2019 kształtowała się sieć szkół przywieziennych, oraz jaka była liczba słuchaczy tych szkół?

4. Ilu osadzonych w latach szkolnych 1999/2000–2018/2019 uczęszczało do szkół w systemie oświaty poza zakładem karnym oraz do szkół wyższych?

5. Ile szkoleń kursowych więziennictwo przeprowadziło w latach 1999–2019 i ilu objęto nimi osadzonych?

Odpowiedzi na tak ujęte problemy poszukiwano z zastosowaniem analizy danych zastanych zamieszczonych w:

1) Aktach prawnych normatywnych, tj. w ustawach sygnowanych przez Ministra Sprawiedliwości [MS] oraz Ministra Edukacji Narodowej [MEN], a także w aktach wykonawczych w postaci rozporządzeń i instrukcji Dyrektora Generalnego Służby Więziennej [SW]. Tekst ustaw oraz rozporządzeń został upubliczniony także w wersji elektronicznej². Wgląd do dokumentów niżej usytuowanych w hierarchii umożliwił natomiast Okręgowy Inspektorat SW w Szczecinie.

2) Opracowanych przez Biuro Penitencjarne Centralnego Zarządu Służby Więziennej [BP CZSW] *Analizach wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w latach szkolnych w okresie 1999/2000–2018/2019 wraz z załącznikami w postaci Wykazów kierunków kształcenia i semestrów nauki w szkołach prowadzonych przy zakładach karnych i aresztach śledczych* opracowywanymi w każdym roku szkolnym na dzień 1 września i 1 lutego (za pisemną zgodą pracownika BP CZSW opracowującego analizy). *Analizy* uznano za pierwotne źródła danych. Zdarzało się jednak, że w toku badania w *Analizach* identyfikowano błędy obliczeniowe. W celu ich skorygowania odwoływano się do innych, niżej wymienionych źródeł informacji o badanych zagadnieniach.

3) Opracowanych przez Główny Urząd Statystyczny [GUS] i opublikowanych w latach 2000–2019 tomach *Małego rocznika statystycznego Polski*.

4) Opracowaniu Biura Informacji i Statystyki CZSW pt.: *Więzienia w liczbach. Statystyka penitencjarna w latach 1989–2004*.

5) Informacjach statystycznych i wykazach kierunków kształcenia i semestrów nauki w szkołach przywięziennych publikowanych na stronie internetowej SW.

AKTUALNIE ISTNIEJĄCE TYPY SZKÓŁ I KIERUNKI KSZTAŁCENIA W SZKOŁACH PROWADZONYCH W ZAKŁADACH KARNYCH ORAZ PODSTAWY PRAWNE KSZTAŁCENIA I SZKOLENIA KURSOWEGO OSÓB OSADZONYCH

Aktualnie w 19 jednostkach penitencjarnych zlokalizowanych w 12 okręgach SW (tabela 1) funkcjonują 22 szkoły (5 podstawowych, 16 liceów ogólnokształcących oraz 1 szkoła policealna) oraz kwalifikacyjne kursy zawodowe, na których możliwe jest kształcenie w sumie na 74 kierunkach. Najczęściej występującymi kierunkami kształcenia są: kucharz (w 11 zakładach), stolarz (9), monter zabudowy i robót wykończeniowych w budownictwie (8), elektryk (7), ślusarz (5), krawiec, mechanik-monter maszyn i urządzeń, technik robót wykończeniowych w budownictwie, technik informatyk oraz tapicer (każdy prowadzony w 4 zakładach). Sporadycznie w ofercie kształcenia pojawiły się zawody stosunkowo nowe, np. technik grafiki i poligrafii cyfrowej (w 2 zakładach). Najwięcej szkół funkcjonuje w zakładach we Wrocławiu, Wojkowicach

² Można się z nimi zapoznać na stronie <http://prawo.sejm.gov.pl>

oraz Sztumie (po 9, wliczając kierunki kształcenia na kwalifikacyjnych kursach zawodowych). Kształcenie osadzonych kobiet organizuje jedna jednostka – Zakład Karny w Grudziądzu.

Tabela 1.

Szkoły oraz kwalifikacyjne kursy zawodowe (Kkz) w szkołach prowadzonych przy ZK i AŚ wg stanu na dzień 1 lutego 2020 r.

Okręgowy Inspektorat SW	ZK/AŚ	Rodzaj szkoły								Razem szkół i Kkz	
		SP		LO		Policealna		Kkz			
		*L	*SN	L	SN	L	SN	Prowadzonych kierunków	SN		
Bydgoszcz	Grudziądz			1	2				2	3	3
	Koronowo			1	2				3	5	4
	Potulice								3	3	3
	Włocławek								6	7	6
Gdańsk	Sztum	1	1						8	13	9
Katowice	Wojkowice	1	1	1	2				7	10	9
Koszalin	Czarne			1	2				4	6	5
Kraków	Nowy Wiśnicz	1	1	1	2				3	3	5
Lublin	Włodawa			1	1				3	3	4
	Opole Lubelskie			1	3				3	3	4
Olsztyn	Ilawa			1	1				7	10	8
Opole	Nysa			1	3				2	4	3
Poznań	Rawicz			1	1				2	2	3
	Wronki	1	1	1	3				3	3	5
Szczecin	Stargard	1	1	1	2				2	3	4
Warszawa	Warszawa-Białoleka			1	2				2	3	3
	Stawiszyn – oddział zewnętrzny								1	1	1
	Płock			1	3				2	4	3
Wrocław	Wrocław nr 1			1	6	1	1		7	9	9
	Wołów			1	5				4	9	5
Razem		5	5	16	40	1	1		74	104	96

*L – liczba szkół, SN – łącznie liczba prowadzonych semestrów nauki.

Opracowanie własne na podstawie BP CZSW, 2019b.

Szkoły przywiezione opierają swoje funkcjonowanie na przepisach właściwych dla więziennictwa oraz prawie oświatowym. Zgodnie z *Ustawą z dnia 10 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej* z późniejszymi zmianami organizowanie kształcenia określonego w przepisach właściwych dla więziennictwa

„nauczaniem”³ jest rodzajem oddziaływań penitencjarnych i należy do podstawowych zadań formacji (art. 2 pkt. 1). Na jej Dyrektora Generalnego nałożono natomiast obowiązek ustalania kierunków prowadzenia oddziaływań penitencjarnych i nadzór nad ich realizacją (art. 11 pkt. 1). Jak z kolei wskazano w ustawie *Kodeks karny wykonawczy z 6 czerwca 1997 r.* (art. 134), szczegółowe zasady i tryb prowadzenia nauczania w zakładach karnych określa w drodze rozporządzenia Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw oświaty i wychowania. Aktualnie obowiązującym jest zaś *Rozporządzenie MS z dnia 28 listopada 2016 r. w sprawie sposobu i trybu prowadzenia nauczania w zakładach karnych i aresztach śledczych*, którego uszczegółowienie stanowi *Instrukcja Nr 2/2017 Dyrektora Generalnego SW z dnia 4 lipca 2017 r. w sprawie szczegółowego trybu organizowania nauczania w szkołach oraz szkolenia kursowego w zakładach karnych i aresztach śledczych*, regulujące również kwestie szkolenia na kursach zawodowych.

Zgodnie z obowiązującym rozporządzeniem w zakładach karnych i aresztach śledczych zapewnia się osobom skazanym i tymczasowo aresztowanym (w drugim przypadku pod warunkiem, że nie sprzeciwiają się temu względy porządku i bezpieczeństwa, a nauczanie jest prowadzone w wyodrębnionym oddziale (§ 7.1)), możliwość:

a) uzyskania wykształcenia podstawowego i gimnazjalnego⁴,

b) zdobycia wiedzy ogólnej i kwalifikacji zawodowych w szkołach ponadgimnazjalnych, a także w ramach szkoleń kursowych i kwalifikacyjnych kursów zawodowych (§ 2).

W myśl rozporządzenia nauczanie osadzonych prowadzi się w organizowanych przy zakładach karnych szkołach i centrach kształcenia ustawicznego [CKU] (§ 3), przy czym szkolenia kursowe (do których pierwszeństwo w rekrutacji mają osadzeni dorośli bez zawodu bądź wymagający przekwalifikowania zawodowego (§ 29.1)) oraz kwalifikacyjne kursy zawodowe mogą prowadzić także podmioty zewnętrzne (§ 4).

W tym samym dokumencie określono drogi rekrutacji osadzonych do nauczania, wymieniając:

- kierowanie obligatoryjnie – co dotyczy osadzonych, którzy nie ukończyli 18 roku życia,
- na wniosek działu penitencjarnego zakładu karnego, gdy nauczanie jest zalecane w indywidualnym programie resocjalizacji,
- na prośbę osadzonego o podjęcie lub kontynuację nauki (§ 12).

Sprecyzowano również kryteria, którymi kieruje się komisja penitencjarna, kwalifikując osadzonego do nauczania (§ 13). Na liście znalazły się m.in.:

³ Określenie „nauczanie”, które akcentuje aktywność nauczyciela, wydaje się opresyjne. Stąd w tytule artykułu nazwa „kształcenie”, rozumiana jako proces aktywności nauczyciela ale także ucznia, który jest w tym procesie pełnoprawnym uczestnikiem, konstruującym wiedzę i rozwijającym umiejętności.

⁴ Od 1 września 2019 r. gimnazja nie istnieją w ustroju szkolnym.

1) udokumentowana dotychczasowa nauka stanowiąca podbudowę programową do podjęcia nauki w wybranym typie szkoły lub semestrze nauki; 2) motywacje i predyspozycje do nauki w odpowiednim typie szkoły; 3) zalecenia zawarte w indywidualnym programie oddziaływania i wynikające z przeprowadzonych badań psychologicznych; 4) ogólny stan zdrowia; 5) termin warunkowego przedterminowego zwolnienia lub końca kary; 6) dotychczasowy staż pracy osadzonego; 7) zgodność wybranego przez osadzonego typu szkoły i kierunku kształcenia z aktualnym wykazem szkół, kierunków kształcenia i semestrów nauki; 8) względy porządku i bezpieczeństwa w zakładzie.

Doprecyzowania zagadnień kształcenia i szkolenia osób osadzonych zawarto w Instrukcji Nr 2/2017 Dyrektora Generalnego SW. Uregulowano nią m.in.:

- tryb sporządzania przez BP CZSW wykazu kierunków kształcenia i semestrów nauki w szkołach istniejących w zakładach karnych i aresztach śledczych (§ 2);
- sposób analizy przez dyrektorów szkół efektywności procesu dydaktyczno-wychowawczego (§ 4);
- opracowywanie zestawień zrealizowanych w roku kalendarzowym szkoleń kursowych (§ 6) i ich organizację (§ 19–23);
- tryb zgłaszania kandydatów do nauczania, prowadzenia rekrutacji, przyjmowania, rozmieszczania, transportowania osadzonych do szkół i szkolenia kursowego (§ 7–16);
- zasady postępowania w sytuacjach pozbawiania osadzonego możliwości nauczania i ponownego jego kwalifikowania do nauczania (§ 17–18).

Organizacja kształcenia i szkolenia osadzonych jest również określona przepisami oświatowymi. Podstawowy to *Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe*, którą wprowadzono odmienny od obowiązującego od 1 września 1999 r. podział szkół. Z początkiem roku szkolnego 2017/2018 w miejsce: 6-letniej szkoły podstawowej (w przypadku szkół przywieziennych o rocznym cyklu nauczania) ustanowiono 8-letnią szkołę podstawową. Zmieniła się także struktura szkolnictwa ponadpodstawowego, na którą dotychczas składały się: szkoły typu zasadniczego, średnie ogólnokształcące, średnie zawodowe oraz pomaturalne, a także – wprowadzone w 2004 r. – uzupełniające licea ogólnokształcące i technika uzupełniające (Michalak, 2007). Te ostatnie, podobnie jak zasadnicze szkoły zawodowe, poddano stopniowej likwidacji w następstwie *Ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw*, wobec czego z dniem 1 września 2015 r. przestały funkcjonować w zakładach karnych. Od 1 września 2017 r. struktura szkolnictwa ponadpodstawowego obejmuje: a) 4-letnie liceum ogólnokształcące; b) 5-letnie technikum; c) 3-letnią branżową szkołę pierwszego stopnia; d) 2-letnią branżową szkołę drugiego stopnia; e) 3-letnią szkołę specjalną przysposabiającą do pracy; f) szkołę policealną.

W *Ustawie z dnia 14 grudnia 2016 r.* znajdują się odniesienia wprost do problematyki szkolnictwa przywieziennego, m.in. stwierdzenie, że szkoły

przywieszienne zakładać może minister sprawiedliwości oraz, że szkoły te działają w ramach struktury placówki penitencjarnej (art. 8). Nadzór pedagogiczny nad nimi sprawuje MS, z wyjątkiem nadzoru nad nauczaniem przedmiotów ogólnokształcących, który sprawuje kurator oświaty (art. 60). Działalnością szkoły kieruje jej dyrektor, któremu stanowisko powierza organ prowadzący szkołę. Nauczyciele są pracownikami cywilnymi zakładów karnych, a zasady ich pracy reguluje *Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 roku Karta Nauczyciela* (art. 36a ust. 1).

Przepisy oświatowe normalizują również prowadzenie w zakładach karnych kwalifikacyjnych kursów zawodowych oraz szkoleń kursowych. W tym wypadku podstawowym jest *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 stycznia 2012 r. w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych z uwzględnieniem zmian wprowadzonych Rozporządzeniem MEN z dnia 26 lipca 2019 r.*

SIEĆ SZKÓŁ PRZYWIĘZIENNYCH ORAZ LICZBA ICH SŁUCHACZY W LATACH SZKOLNYCH 1999/2000–2018/2019

Lata szkolne 1999/2000–2018/2019 to czas dynamicznych przeobrażeń sieci szkół przywieszennych (tabele 2 i 3). Zauważalna jest zwłaszcza redukcja liczby szkół: z 70 w roku szkolnym 1999/2000 do 26 w roku szkolnym 2018/2019. Jeśli jednak do liczby szkół dodać kwalifikacyjne kursy zawodowe [Kkz], które choć należą do form pozaszkolnych (*Rozporządzenie MEN z dnia 11 stycznia 2012 r. w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych*), to od roku szkolnego 2012/2013 są realizowane w szkołach istniejących przy zakładach karnych, okazuje się, że w ostatnich kilku latach następował wzrost liczby form kształcenia przywieszennego.

W analizowanym okresie zmieniał się udział szkół poszczególnych szczebli w sieci szkolnej. Początkowo wyraźnie ubyłoby szkół podstawowych, następnie ich liczba utrzymywała się na zbliżonym poziomie aż do roku szkolnego 2016/2017, po czym nastąpiła kolejna redukcja. Miarowo ubywało zasadniczych szkół zawodowych aż do ich całkowitego wygaszenia przy zakładach karnych w roku szkolnym 2014/2015. Liczba przywieszennych szkół średnich przez większość analizowanych lat szkolnych utrzymywała się na zbliżonym poziomie. Wyjątkiem były lata 2012/2013–2013/2014, kiedy w strukturze więziennictwa funkcjonowała rekordowa liczba szkół umożliwiających kształcenie na szczeblu średnim. W całym analizowanym okresie zauważalne są zmiany udziału w szkolnictwie przywieszennym poszczególnego typu szkół średnich, szczególnie od roku szkolnego 2012/2013, od kiedy następował wzrost liczby liceów ogólnokształcących, które stały się dominującym typem szkoły w strukturze więziennictwa.

Tabela 2.**Szkoły przywięzione w latach szkolnych 1999/2000–2008/2009**

	1999/ 2000	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006*	2006/ 2007*	2007/ 2008	2008/ 2009
Zakłady prowadzące szkoły	bd.	30	28	28	28	26	26	23	23	21
Zorganizowane zespoły szkół/CKU	bd.	23	23	23	23	21	21	20	19	20
Razem szkoły	70	58	58	61	63	65	62	50	50	50
SP i podstawowe studium z programem SP	12	2	3	3	3	3	3	3	3	3
Gimnazja	9	9	9	10	10	10	10	10	9	9
Razem SP	21	11	12	13	13	13	13	13	12	12
ZSZ	30	30	28	28	28	28	27	26	19	19
Średnie ogólnokształcące		2	4	6	8	11	10	10	9	9
Średnie zawodowe	19	15	14	14	14	13	11	10	9	9
Szkoły policealne	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1
Razem szkoły średnie	19	17	18	20	22	24	22	21	19	19

* W odniesieniu do lat szkolnych 2005/2006–2006/2007 dane GUS i BP CZSW są rozbieżne, ponieważ w pierwszym typie źródeł nie uwzględniono szkół policealnych.

Opracowanie własne na podstawie: BP CZSW 2001; BP CZSW 2002; BP CZSW 2003; BP CZSW 2004; BP CZSW 2005; BP CZSW 2006; BP CZSW 2007; BP CZSW 2008; BP CZSW 2009; BP CZSW 2010; GUS 2000; GUS 2001; GUS 2002; GUS 2003; GUS 2004, GUS 2005; GUS 2006; GUS 2007; GUS 2008; GUS 2009.

Tabela 3.**Szkoły przywięzione i Kkz w latach szkolnych 2009/2010–2018/2019**

	2009/ 2010	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018	2018/ 2019
Zakłady prowadzące szkoły	24	20	20	20	20	20	20	19	20	20
Zorganizowane zespoły szkół/CKU	21	18	18	18	18	18	18	18	18	18
Razem szkoły	52	51	51	63	51	35	29	25	26	26
Razem wliczając Kkz*	x	x	x	90	78	87	81	90	91	175
SP	2	2	3	2	2	2	2	0	2	4
Gimnazja	9	9	9	10	9	8	8	6	4	2
Razem SP	11	11	12	12	11	10	10	6	6	6
ZSZ	19	20	18	18	12	x	x	x	x	x
Średnie ogólnokształcące	11	9	10	21	19	18	18	18	18	18
Średnie zawodowe	9	8	8	9	8	6	0	0	0	0
Szkoły policealne	2	3	3	3	1	1	1	1	2	2
Razem szkoły średnie	22	20	21	33	28	25	19	19	20	20
Kkz	x	x	x	27	27	52	52	65	65	149

Opracowanie własne na podstawie: BP CZSW 2011; BP CZSW 2012; BP CZSW 2013; BP CZSW 2014; BP CZSW 2015; BP CZSW 2016; BP CZSW 2017; BP CZSW 2018; BP CZSW 2019; BP CZSW 2020; GUS 2011; GUS 2012; GUS 2013; GUS 2014; GUS 2015; GUS 2016; GUS 2017; GUS 2018; GUS 2019.

Wliczając słuchaczy kwalifikacyjnych kursów zawodowych, w latach szkolnych 1999/2000–2018/2019 do szkół przywieziennych uczęszczało około 3–4 tys. słuchaczy rocznie (tabele 4 i 5). W ostatnich kilku latach w tej populacji przeważają słuchacze kwalifikacyjnych kursów. W roku szkolnym 2018/2019 odnotowano ich niemal trzy razy tyle co łącznie słuchaczy szkół podstawowych i ponadpodstawowych.

Tabela 4.

Uczniowie szkół przywieziennych w latach szkolnych 1999/2000–2008/2009

	1999/ 2000	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009
Razem	3640	3748	4011	4002	3822	3852	3633	3760	3504	3278
SP	311	56	64	83	63	43	35	32	25	26
Gimnazjum	161	388	436	452	484	411	391	421	399	430
ZSZ	2450	2524	2628	2463	2311	2323	2161	2315	2189	1956
Średnie ogólnokształcące		92	211	341	443	553	575	548	372	422
Średnie zawodowe	718	688	672	663	521	522	439	414	471	401
Szkoła policealna	0	0	0	0	0	0	32	30	48	43
Udział uczniów szkół przywieziennych w populacji osadzonych ^{Rk}	6,41	5,31	5,04	4,97	4,82	4,79	4,38	4,24	3,99	3,94

W odniesieniu do lat szkolnych 2005/2006–2006/2007 liczba szkół i uczniów podana przez GUS jest mniejsza niż liczba obliczona na podstawie opracowań BP CZSW. Różnica wynika z braku uwzględnienia w materiałach GUS danych odnoszących się do szkół policealnych.

^{Rk} – obliczone na podstawie stanu populacji osadzonych na dzień 31 grudnia roku kalendarzowego, w którym rozpoczął się dany rok szkolny. Dane odnośnie liczebności populacji osadzonych pochodzą z rocznych informacji statystycznych opracowanych przez MS i CZSW w odniesieniu do lat 1999–2008.

Opracowanie własne na podstawie: BP CZSW 2001; BP CZSW 2002; BP CZSW 2003; BP CZSW 2004; BP CZSW 2005; BP CZSW 2006; BP CZSW 2007; BP CZSW 2008; BP CZSW 2009; BP CZSW 2010; GUS 2000; GUS 2001; GUS 2002; GUS 2003; GUS 2004; GUS 2005; GUS 2006; GUS 2007; GUS 2008; GUS 2009.

Tabela 5.

Uczniowie szkół przywieziennych i słuchacze Kkz w latach szkolnych 2009/2010–2018/2019

	2009/ 2010	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018	2018/ 2019
Razem	3247	3073	3146	2954	2405	2061	1740	1504	1200	1167
Razem wliczając słuchaczy Kkz	x	x	x	3976	4391	4293	4139	4313	4093	4568
SP	25	29	24	25	26	20	9	0	39	129
Gimnazjum	411	322	360	423	419	323	246	154	78	45

	2009/ 2010	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018	2018/ 2019
ZSZ	1899	1936	1915	1123	264	x	x	x	x	x
Średnie ogólnokształcące	447	300	368	940	1426	1568	1407	1287	1000	930
Średnie zawodowe	385	360	354	335	191	86	x	x	x	x
Szkoły policealne	80	126	125	108	79	64	78	63	83	63
Kkz	x	x	x	1022	1986	2232	2399	2809	2893	3401
Udział uczniów szkół przywieszennych i słuchaczy Kkz w populacji osadzonych ^{Rk} (w proc.)	3,86	3,81	3,86	4,72	5,56	5,55	5,84	6,03	5,54	6,33

Opracowanie własne na podstawie: BP CZSW 2011; BP CZSW 2012; BP CZSW 2013; BP CZSW 2014; BP CZSW 2015; BP CZSW 2016; BP CZSW 2017; BP CZSW 2018; BP CZSW 2019; BP CZSW 2020.

^{Rk} – dane odnośnie liczebności populacji osadzonych pochodzą z informacji opracowanych przez MS i CZSW w odniesieniu do lat 2009–2018.

OSADZENI W SZKOŁACH SYSTEMU OŚWIATY POZA ZAKŁADEM KARNYM ORAZ SZKOŁACH WYŻSZYCH W LATACH SZKOLNYCH 2001/2002–2018/2019

W myśl Kkw (art. 131. § 1) *skazani mogą za zgodą dyrektora zakładu karnego uczyć się w szkołach poza obrębem zakładu karnego, jeżeli spełniają ogólnie obowiązujące wymagania w oświacie publicznej, zachowują się poprawnie oraz nie zagrażają porządkowi prawnemu*. Jak wynika z danych opracowywanych przez SW (tabela 6), do roku szkolnego 2011/2012 włącznie następował wzrost liczby skazanych uczących się w szkołach systemu oświaty poza zakładami karnymi. W kolejnych latach ta subpopulacja zmniejszała się. W ostatnim ujętym w analizie roku szkolnym do szkół wolnościowych uczęszczało jedynie 36 osadzonych. Jeśli natomiast chodzi o osadzonych w szkołach wyższych, w poszczególnych latach było ich niewiele (maksymalnie 120 osób w roku szkolnym 2014/2015). W odniesieniu do kilku ostatnich lat szkolnych można mówić o atrofii kształcenia osadzonych w szkołach wyższych.

Do roku szkolnego 2012/2013 względnie miarowo wzrastał procentowy udział osadzonych – słuchaczy szkół wolnościowych w populacji osadzonych kształcących się (z początkowych 1,93 proc. do 10,88 proc.). Wraz z uruchomieniem kwalifikacyjnych kursów zawodowych wskaźnik zmalał o połowę. W kolejnych latach analizowanego okresu odnotowywano dalszy spadek udziału słuchaczy szkół wolnościowych w populacji osadzonych kształcących się. W roku szkolnym 2018/2019 wskaźnik był mniejszy niż 1 proc.

Tabela 6.
Osadzeni kształcący się w szkołach systemu oświaty poza ZK i studenci szkół wyższych*

Lp.		2001/ 2002	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009	2009/ 2010
1	Uczniów szkół systemu oświaty poza ZK	72	81	88	150	142	109	169	130	185
2	Studentów szkół wyższych	7	12	21	28	34	29	33	26	26
1+2		79	93	109	178	176	138	202	156	211
3	1+2+ liczba uczniów szkół przywieziennych	4090	4095	3931	4030	3809	3898	3706	3434	3458
	Udział osadzonych uczęszczających do szkół poza ZK i na uczelniach wyższych w populacji osadzonych kształcących się (w proc.)	1,93	2,27	2,77	4,42	4,62	3,54	5,45	4,54	6,10
Lp.		2010/ 2011	2011/ 2012	2012 /2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018	2018/ 2019
1	Uczniów szkół systemu oświaty poza ZK	338	329	198	183	197	151	114	59	36
2	Studentów szkół wyższych	23	55	50	79	120	48	17	10	7
1+2		361	384	248	262	317	199	131	69	43
3	1+2+liczba uczniów szkół przywieziennych wraz ze słuchaczami Kkz	3434	3530	4224 ^k	4653	4610	4338	4444	4162	4611
	Udział osadzonych uczęszczających do szkół poza ZK i na uczelniach wyższych w populacji osadzonych kształcących się (w proc.)	10,51	10,88	5,87	5,63	6,88	4,59	2,95	1,66	0,93

^k – wliczając słuchaczy Kkz od roku szkolnego 2012/2013.

* Brak danych na temat osadzonych w szkołach systemu oświaty poza ZK i uczelniach wyższych w latach szkolnych 1999/2000–2000/2001.

Opracowanie własne na podstawie: BP CZSW 2003–2020.

SZKOLENIA KURSOWE I ICH SŁUCHACZE W LATACH 1999–2019

W latach 1999–2019 w strukturze więziennictwa realizowano szkolenia osadzonych na krótkich kursach zawodowych. W pierwszych latach analizowanego okresu w szkoleniach uczestniczyła niewielka część populacji osadzonych (około 0,5–2 proc.), jednak od 2004 roku nastąpiły wzrosty zarówno liczby prowadzonych szkoleń kursowych, jak i liczby ich słuchaczy. Najwięcej szkoleń

więziennictwo zorganizowało w latach 2009–2011 oraz 2017–2019 (każdorazowo ponad 1 tys. kursów), obejmując nimi około 13–14 tys. osadzonych rocznie. Rok 2019 zapisał się 1248 szkoleniami, w których uczestniczyło 14 545 słuchaczy. Zarazem był to rok, w którym odnotowano wśród osadzonych najwyższy wskaźnik szkolących się (ponad 19 proc.).

Tabela 7.
Objęci szkoleniem kursowym w latach 1999–2019

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Liczba kursów	66	66	48	27	58	69	233	472	707	934	
Objętych szkoleniem	1 182	1 185	668	412	848	965	3 205	5 950	8 400	11 181	
Udział objętych szkoleniem w populacji osadzonych [§] (w %)	2,13	1,84	0,85	0,51	1,04	1,20	3,87	6,81	9,33	13,01	
Absolwentów	1 116	1 085	625	377	810	930	3 014	5 674	8 190	10 934	
Absolwentów do objętych szkoleniem (w proc.)	94,42	91,56	93,56	91,50	95,52	96,37	94,04	95,36	97,50	97,79	
Rok	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2 015	2 016	2 017	2018	2019
Liczba kursów	1 172	1 177	1 104	910	990	431	637	603	1 162	1 151	1 248
Objętych szkoleniem	13 755	13 291	12 808	10 675	11 170	4 271	6 597	6 352	13 304	13 388	14 545
Udział objętych szkoleniem w populacji osadzonych [§] (w proc.)	16,11	16,04	15,51	12,65	14,14	5,41	8,82	8,89	18,02	18,07	19,62
Absolwentów	13 458	13 012	12 547	10 481	11 069	4 209	6 526	6 195	12 897	13 045	14 121
Absolwentów do objętych szkoleniem (w %)	97,84	97,90	97,96	98,18	99,09	98,55	98,92	97,53	96,94	97,43	97,08

[§] – obliczenia na podstawie średniej liczby osadzonych w roku kalendarzowym zgodnie z rocznymi informacjami statystycznymi opracowanymi przez MS i CZSW w odniesieniu do lat 1999–2019.

Do roku 2003 włącznie dane o liczbie kursów i ich słuchaczy pochodzą z opracowania Biura Informacji i Statystyki CZSW (2006). Jako źródła danych nie wykorzystano opracowanych przez CZSW analiz wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w ZK i AŚ, ponieważ prezentowano tam dane za lata szkolne.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: BP CZSW analizy za lata 2003/2004–2017/2018; MS, CZSW za lata 2000–2018; Biuro Informacji i Statystyki CZSW 2006.

PODSUMOWANIE

Lata 1999–2020 to czas przeobrażeń kształcenia i szkolenia osób osadzonych. Niektóre ze zmian wytyczyły reformy oświatowe, których częścią była przebudowa sieci szkolnej. W konsekwencji w centrach kształcenia ustawicznego wygaszono jednego typu szkoły a wprowadzano inne. Zmieniał się także

udział szkół poszczególnych poziomów w ogólnej liczbie szkół przywieziennych. Na początku analizowanego okresu w strukturze więziennictwa najczęściej istniało zasadniczych szkół zawodowych, mniej szkół oferowało kształcenie na poziomie podstawowym, porównywalna była liczba średnich szkół zawodowych, natomiast szkoły średnie ogólnokształcące należały do rzadkości. Z czasem w zakładach karnych wygaszono szkoły zawodowe, zredukowano liczbę szkół podstawowych, a kształcenie zawodowe na poziomie średnim stało się możliwe wyłącznie w szkołach policealnych, których więziennictwo prowadziło nie więcej niż dwie w roku szkolnym. Przybyło natomiast szkół średnich ogólnokształcących i to one stały się charakterystycznym dla szkolnictwa przywieziennego typem szkoły. Mimo redukcji szkół zawodowych na poziomie zasadniczym i średnim osoby osadzone miały możliwość zdobycia zawodu na kwalifikacyjnych kursach zawodowych, których przybywało w każdym kolejnym roku szkolnym oraz w ramach szkoleń kursowych.

W poszczególnych latach szkolnych analizowanego okresu populacja osadzonych kształcących się w szkołach przywieziennych utrzymywała się na zbliżonym poziomie (licząc około 3–4 tys. osób). W roku szkolnym 2018/2019 odnotowano 4568 słuchaczy szkół przywieziennych (z czego 3/4 to słuchacze Kkz). Można więc założyć, że w przybliżeniu co czwarty osadzony uczestniczy w jakiejś formie kształcenia lub szkolenia i interpretować tę sytuację jako sukces więziennictwa. Dane liczbowe, choć są imponujące, nie oddają jednak w pełni stanu kształcenia i szkolenia osób osadzonych. Warto dopełnić tę charakterystykę o aspekty problematyczne.

Problemem jest nabór do szkół przywieziennych. Od kilku lat zakłady karne, w których funkcjonują szkoły, *nie są w stanie samodzielnie zapewnić ciągłości wystarczającej liczby słuchaczy tylko z własnych stanów osobowych* (BP CZWS, 2020, s. 22). Możliwym źródłem tego stanu jest bogata oferta szkoleń kursowych. Jako szansa na zdobycie zawodu z jednej strony sytuują się one po stronie osiągnięć więziennictwa. Z drugiej strony – zdobycie zawodu w ciągu kilku tygodni to argument za wyborem szkolenia kosztem kształcenia w szkole. W tym kontekście szkolenia „zagrożają” naborowi do szkół przywieziennych, w których obok funkcji dydaktycznej realizuje się także funkcję poprawczą. Wobec braku kandydatów do szkół przywieziennych, zgodnie z *Instrukcją nr 2/2017 Dyrektora Generalnego SW* (§ 13), zleca się dyrektorom okręgowym rekrutowanie osadzonych z podległych im jednostek („ręczne sterowanie”). W efekcie rokrocznie udawało się pomyślnie zakończyć etap rekrutacji do szkół przywieziennych. Niemniej trudno wnioskować o sukcesie, skoro liczebność populacji słuchaczy na początek roku szkolnego zdecydowanie odbiega od stanu na koniec roku. Różnica wynika zaś z wycofań z nauczania.

W początkowych latach analizowanego okresu z nauczania w szkołach przywieziennych wycofywano niewiele ponad 17 proc. słuchaczy. W roku szkolnym 2009/2010 wskaźnik wycofań po raz pierwszy przekroczył 30 proc. (31,23 proc.) i, z wyłączeniem lat szkolnych 2011/2012–2012/2013, w latach kolejnych oscylował

w granicach 30–37 proc⁵. W sprawozdawczości SW jako przyczyny wycofania z nauczania wymienia się: zwolnienie z zakładu karnego, transport do innej jednostki, stan zdrowia słuchacza, względy bezpieczeństwa, wycofanie decyzją rady pedagogicznej oraz grupę przyczyn oznaczoną jako „inne”. W ostatnich latach wśród przyczyn wycofań wiodące miejsce zajmuje wycofanie decyzją rady pedagogicznej (ponad 40 proc. udziału w przyczynach wycofań). U podstaw decyzji rady leży zaś najczęściej niska frekwencja na zajęciach szkolnych – w ostatnich latach oscylująca w granicach 50–60 proc. (co jest wyraźnym spadkiem w porównaniu z pierwszymi latami analizowanego okresu, kiedy frekwencja wynosiła około 90 proc.).

Pomijając uwarunkowania mające źródło w osadzonych (np. wcześniejsze niepowodzenia szkolne czy wyniesiony z rodziny generacyjnej brak aspiracji edukacyjnych), potencjalnym „winnym” obniżającego się wskaźnika frekwencji jest niezmiennosc kierunków kształcenia zawodowego. W tej sytuacji łatwo o postrzeganie szkoły jako nieatrakcyjnej, kształcącej nieadekwatnie do potrzeb rynku pracy. Nie bez znaczenia jest również, że do klasyfikacji słuchacza wystarczająca jest frekwencja na poziomie 50 proc. Znajomość tego kryterium dla wielu stanowi swoistą zachętę do opuszczania zajęć. Tymczasem udział w procesie formalnego kształcenia to dla osób osadzonych potencjalne źródło konstruktywnych, choć często niewymiernych doświadczeń oraz zasób w procesie społecznej readaptacji. Zasobem jest już samo uzupełnione wykształcenie i/lub zdobycie umiejętności zawodowych, potwierdzone świadectwem ukończenia klasy, szkoły danego typu czy zaświadczeniem o ukończonym kursie. Warunkiem osiągnięcia tych zasobów jest jednak obecność na zajęciach.

W ostatnich latach zwraca się uwagę, że obecny system szkolnictwa przywziętego wymaga rozszerzenia o wyższe pułapy kształcenia, tym bardziej że po opuszczeniu zakładu karnego świadectwo ukończenia liceum może się okazać niewystarczające wobec wymagań rynku pracy (Pietruszka, 2013, s. 118–119). Dzięki rozwojowi technologii informatycznych żywe zainteresowanie budzi organizacja kształcenia osadzonych na odległość (metody e-learningowe) na poziomie licencjackim i magisterskim (Szecówka, 2011, s. 229–233). Szczególnie promowana jest metoda ALN – *Asynchronous Learning Networks* (Ornowska, Zduński, 2014, s. 136). Mimo swych zalet metoda ta ma podstawową wadę – realizowana jest w warunkach instytucji penitencjarnej, która z natury rzeczy jest aspołeczna (m.in. z uwagi na konflikt na linii osadzeni – personel, kumulację przestępców oraz zjawisko prizonizacji) (Machel, 2011, s. 98) i jako taka nie sprzyja konstruowaniu przez osadzonych wiedzy. Optymalnym byłoby kształcenie osadzonych w szkołach na wolności. Tymczasem ze statystyk wynika, że w szkołach wolnościowych w ostatnich kilku latach szkolnych uczyło się rocznie co najwyżej

⁵ Dane dotyczące wskaźnika wycofań z nauczania i frekwencji słuchaczy pochodzą z analiz BP CZSW z lat 2001–2020.

kilkunastu osadzonych, co jest znacznym spadkiem w porównaniu z wcześniejszymi latami i co można uznać za poważny problem więziennictwa.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne:

BP CZSW (2001), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 1999/2000*, Warszawa: CZSW.

BP CZSW (2002), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2000/2001*, Warszawa: CZSW.

BP CZSW (2003), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2001/2002*, Warszawa: CZSW.

BP CZSW (2004), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2002/2003*, Warszawa: CZSW.

BP CZSW (2005), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2003/2004*, Warszawa: CZSW.

BP CZSW (2006), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2004/2005*, Warszawa: CZSW.

BP CZSW (2007), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2005/2006*, Warszawa: CZSW.

BP CZSW (2008), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2006/2007*, Warszawa: CZSW.

BP CZSW (2009), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2007/2008*, Warszawa: CZSW.

BP CZSW (2010), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2008/2009*, Warszawa: CZSW.

BP CZSW (2011), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2009/2010*, Warszawa: CZSW.

BP CZSW (2012), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2010/2011*, Warszawa: CZSW.

BP CZSW (2013), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2011/2012*, Warszawa: CZSW.

BP CZSW (2014), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2012/2013*, Warszawa: CZSW.

BP CZSW (2015), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2013/2014*, Warszawa: CZSW.

BP CZSW (2016), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2014/2015*, Warszawa: CZSW.

BP CZSW (2017), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2015/2016*, Warszawa: CZSW.

BP CZSW (2018), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2016/2017*, Warszawa: CZSW.

BP CZSW (2019a), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2017/2018*, Warszawa: CZSW.

BP CZSW (2019b), *Wykaz kierunków kształcenia i semestrów nauki w szkołach prowadzonych przy zakładach karnych i aresztach śledczych wg. stanu na 1 lutego 2020 r.*, Warszawa: Dyrektor Generalny SW, Biuro Penitencjarne CZSW.

BP CZSW (2020), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2018/2019*, Warszawa: CZSW.

MS, CZSW, *Informacja o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania (za lata 2001–2019)*, <https://www.sw.gov.pl/dzial/statystyka> (dostęp: 26.11.2020).

Opracowania:

Biuro Informacji i Statystyki CZSW, *Więzienia w liczbach. Statystyka penitencjarna w talach 1989-2004*, https://bip.sw.gov.pl/SiteCollectionDocuments/CZSW/statystyka/Wiezienia_w_liczbach_1989-2004.pdf (dostęp: 26.11.2020).

Bogunia L. (2009), *Edukacja skazanych w szkołach przywieziennych, poza-więziennych i formach pozaszkolnych w latach 2000–2007*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” t. XXIV.

Bugajski Z. (1929), *Rozwój działalności kulturalno-oświatowej w więzieniach, jej zadania i obecna organizacja w Polsce*, w: Z. Bugajski (red.), *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1928*, Warszawa: Drukarnia nr 1 ul. Rakowiecka 37.

Gaberle A. (1993), *Patologia społeczna*, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze. Główny Urząd Statystyczny (GUS) (wydania z lat 2000–2019), *Mały rocznik statystyczny Polski*, Warszawa: GUS, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/maly-rocznik-statystyczny-polski-2019,1,21.html> (dostęp 30.04.2020).

Helta F., Wiczowski K. (1987), *Organizacja procesu dydaktyczno-wychowawczego w szkołach przywiędziennych*, „Oświata Dorosłych” 2.

Jarzębińska A. (2017), *Szkolnictwo przywiędzienne w Polsce w latach szkolnych 2003/2004–2016/2017*, „Edukacja Dorosłych” nr 2.

Leszko M., Iwański R., Jarzębińska A. (2020), *The Relationship Between Personality Traits and Coping Styles Among First-Time and Recurrent Prisoners in Poland*, „Frontiers in Psychology” 14 January, <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02969> (dostęp: 26.11.2020).

Machel H. (2011), *Resocjalizacja penitencjarna: trzy uwarunkowania procesu*, „Resocjalizacja Polska” nr 2.

Michalak J. M. (oprac.) (2007), *Ustrój szkolny*, w: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 6, Warszawa: Żak.

Ornowska A., Zduński I. (2014), *Resocjalizacja penitencjarna. Zarys problematyki*, Bydgoszcz: Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy.

Pietruszka N. (2013), *Kształcenie na poziomie wyższym w polskim więzienictwie – cel do osiągnięcia czy perspektywiczne wyzwanie?* „Pedagogika Szkoły Wyższej” nr 2.

Szczepanik R. (2013), *Prowadzenie badań naukowych w warunkach izolacji więziennej*, w: I. B. Kuźma (red.), *Tematy trudne. Sytuacje badawcze*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Szecówka A. (2011), *E-learning jako czynnik wspierający edukację osadzonych i ich readaptację społeczną*, w: A. Szerląg (red.), *Kara pozbawienia wolności a readaptacja społeczna skazanych*, Wrocław: Atut Oficyna Wydawnicza.

Widelak D. (1999), *Szkolnictwo przywiędzienne w Polsce (1945–1995)*, Opole: Uniwersytet Opolski.

Witkowska-Paleń A. (2015), *Programy wspierające proces readaptacji społecznej skazanych w zakładach karnych (wybrane przykłady)*, „Journal of Modern Science” 2 (25).

Wołowicz M. (1990), *Nauczanie ogólne i zawodowe skazanych*, w: A. Marek (red.), *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1988*, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.

Akty prawne:

Instrukcja Nr 2/2017 Dyrektora Generalnego SW z dnia 4 lipca 2017 r. w sprawie szczegółowego trybu organizowania nauczania w szkołach oraz szkolenia kursowego w zakładach karnych i aresztach śledczych.

Rozporządzenie MEN z dnia 11 stycznia 2012 r. w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych (Dz.U. 2012 poz. 186).

Rozporządzenie MEN z dnia 26 lipca 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych (Dz.U. 2019 poz. 1533).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 stycznia 2012 r. w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych (Dz.U. 2012 r. poz. 186).

Rozporządzenie MS z dnia 28 listopada 2016 r. w sprawie sposobu i trybu prowadzenia nauczania w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. 2016 poz. 2004).

Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. 2017 poz. 59).

Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 roku Karta Nauczyciela (Dz.U. 1982 nr 3 poz. 19).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 1997 nr 90 poz. 557).

Education and training courses of the incarcerated in the years 1999–2020

Summary

Aim: The focus of this study was to learn about chosen aspects of prison education offered to the incarcerated in the school years 1999/2000–2019/2020 as well as the state of training courses in the years 1999–2019.

Methods: An analysis of the following data has been used as a study method: legal acts regarding prisons and education, reports from prison schools, studies prepared by Statistics Poland and information found on the website of Prison Service.

Results: The study allowed to form a thesis that during the above-mentioned years the number of prison schools was reduced from 70 to 26 in the school years 2018/2019 and that the dominating type of school were vocational courses and high schools. It has been established that in the following years of the analysed timeframe the number of prison school attendees, including participants of vocational courses, was almost the same (around 3 to 4 thousand people per year). An increase has been noticed in the number of participants of training courses as well as a significant drop in the number of prisoners attending normal schools and academic institutions.

Conclusions: Although the numerical data regarding education and training of incarcerated people seems to show success of the Polish prison system, this data does not give a full picture. Many problems have been identified, especially in prison education. The basic problem lies within the school recruitment of prisoners. Although ultimately the prison system managed to find the required number of attendees, this can be considered false success when taking account of the increasing number of people abstaining from education.

Keywords: prison education, training courses in prisons, education of the incarcerated.